

Børns legekultur

Belyst gennem analyser af fortællinger, rollelege og andre mundtlige udtryksformer

Upubl. projektbeskrivelse, ca. 1990.

Forskningen i børns lege har hidtil overvejende været psykologisk eller sociologisk orienteret. Det betyder, at forståelsen af disse har været forankret i udviklingsso-cialisations- eller enkulturationsbestemte synsmåder og begreber, ofte af funktio-nalistisk tilsnit. Sat på spidsen kan man sige, at legene er blevet forstået ud fra »voksen-dommens« synspunkt som en særlig og udviklingsbestemt barnlig aktivitetsform.

Der er i de senere år gået skred i disse opfattelser, både hvad angår barndoms- og legeforståelse, dvs. det man med ét begreb kunne kalde »udviklingskonstruktionen« (jvf. vedlagte artikel *Projekt afvikling*). Der er i stedet en klar orientering mod, hvad man i mangel af et mere præcist udtryk kunne benævne et kulturbestemt pa-radigme. Dette implicerer bl.a. en rekon-struktion af genstanden for forskningen på et mere stofligt (empirisk) grundlag af ofte etnografisk tilsnit.

Det er som et bidrag til en sådan nyori-entering i barndoms- og legeforskningen, jeg betragter det her omhandlede projekt (jvf. n.f.).

Genstanden for projektet er børns lege-kultur, mere specifikt en af denne kulturs hovedtyper, fortællingen, i dens mani-festationer i en vifte af genrer, performan-ces og situationer (for en uddybning af begrebet legekultur se *Projekt afvikling*).

Formålet er at beskrive, karakterisere, fortolke og typebestemme disse fortællinger, deres særlige fiktionsformer, æstetik

og situationelle kontekst som grundlag for udvikling af en generaliseret forståelse og teoridannelser om disse mundt-lige udtryksformer og legekulturen som sådan i relation til den samfundsmæssige kontekst, den indgår i (dvs. de sociale og kulturelle strukturer og forståelsesformer, børn og leg indgår i).

Projektets første trin bliver da at konsti-tuere genstanden og oparbejde stoffet, som jo ikke foreligger, men som andre mundtlige udtryk (»tekster«) må ind-samles. Metoden hertil er en til formålet tillempet folkloristisk/etnografisk opteg-nelsesprocedure i form af feltarbejde med notesblok og båndoptager som redskaber. Der optegnes dels hele situationer via ob-servation og dels anvendes til visse formål meddelere og interviews (enkeltpersoner såvel som grupper). Det indsamlede mate-riale indlægges, kategoriseres og bearbej-des i database. Det skal bemærkes, at her er tale om en afgrænsning af indsamlingen i forhold til en bred, kvantitativt orienteret kortlægning. Projektet her er orienteret mod at oparbejde et kvalitativt, typebe-stemt »tekst«/kontekst-grundlag. Metodo-logisk (og teoretisk) grundlag også for det videre arbejde er bl.a. Clifford Geertz og hans begreb om »tæt beskrivelse« i *The Interpretation of Cultures*, 1973, Kirsten Hastrup m.fl.: *Feltarbejde*, 1988, Billy Ehn: *Kulturanalyse*, 1982, Bengt av Klintberg: *Folklorens betydelse*, 1987.

Indsamlingen er orienteret mod to aldersgrupper, dels børnehavebørn (deres rollelege og fortællinger), dels børn i 10-12 års alderen (fortællinger). Der arbejdes med afgrænsede grupper og enkeltpersoner (størrelsesorden 2 skoleklasser). Formålet hermed er ikke at bestemme aldersmæssige udviklingsforhold, men at belyse fortællekulturen. Disse to aldersgrupper har signifikante forskelle i deres fortællekultur. Ved den aldersbestemte forskel i fortælling, performance og »situation« konstitueres en polaritet, som via komparation muliggør en mere præcis bestemmelse af fortællekulturens karakteristika. Samtidig kan den sekundært bidrage til en reformulering af aldersforhold og udviklingsbegreb. Tilsvarende gælder kønsforholdene.

Det primære er at udvikle forståelsen af »fortællingen«. Hertil er inddragelsen af disse aspekter nødvendige, også fordi børnenes udtryk for disse forhold tematiseres og sættes i form i fortælling og leg.

Dette forhold er også baggrunden for undersøgelsens kvalitative karakter. Det er snarere et problem at afgrænse den stoflige kvantitet for at kunne nå en tilstrækkelig dybde og kompleksitet i analysen af udvalgte stof typer og ad den vej at oparbejde et bredspektret grundlag for udvikling af typologi, bestemmelser og generaliserende teoriudvikling. Hensigten er at konstituere og repræsentere »typen« fremfor at dokumentere gennemsnit (jvf. Cook-Gumperz/Corsaro: *Childrens World and Childrens Language*, N.Y. 1986).

Stofindsamlingen ang. mindre børn er i store træk udført (jvf. tidsplan), ligesom materialet langt hen er bearbejdet.

Andet trin i projektet er på grundlag af de oparbejdede tekster/kontekster og typologiseringer at analysere og fortolke disses situationelle, æstetiske og betydningsmæssige aspekter i bl.a. følgende dimensioner: tematik, strukturer (forløb, roller, figurer), symbolske repræsentationer, udtryksmetoder, materiale- og stilformer, fantasi- og fiktionsformer, iscenesættelsesformer, deres performance, deres interaktions- og situationelle aspekter. På grundlag heraf udvikles genre- og »situations« bestemmelser og bestemmelser af »fortællingen« og fortællekulturen i relation til legekulturen som sådan.

Et centralt metodemæssigt og teoretisk grundlag herfor er bl.a. ovennævnte folkloristiske og antropologiske arbejder, specielt Clifford Geertz' arbejder, især hans essay *Deep Play* (for uddybning heraf henvises til *Projekt afvikling*).

Ved siden af disse synsmåder har dette arbejde primært litteraturvidenskabeligt, tekstanalytisk approach i analyser og fortolkninger. En til formålet udviklet tekstlæsning er den centrale metode, dvs. en »stoflig« tilgang fremfor et udgangspunkt i teoridannelser, som appliceres på stoffet.

Den bevægelse, jeg agter at foretage, er den modsatte – en bevægelse (kortlægning, fortolkning) gennem stoffet med henblik på teori- og begrebsudvikling.

Metodisk beskrivelse, analyse og fortolkning af fænomenerne, materialets æstetiske former, strukturer og symboliseringer, performance og kontekstuelle aspekter er grundlag for teoriudviklinger, perspektiveringer og teseudviklinger. I denne proces spiller involvering af forskellige teoridannelser en rolle. En inspirationskilde (og bekræftelse) i en sådan fremgangsmåde er førnævnte Geertz' arbejder. Herudover og udover de før- og

nedennævnte indgår desuden som baggrundsstof og referencer en del litteraturvidenskabelige arbejder, ligesom min egen faglige baggrund er litteraturvidenskabelig. Det drejer sig her om især arbejder om mundtlig digtning, direkte anvendte arbejder af bl.a. Roman Jakobson, M. Zipes, Minna Skafté Jensen, Walter Benjamin, Gisela Dischner, M.M. Bahktin, B. Sutton-Smith, Rickard Bauman, Jack Goody.

Min fundering i og orientering mod en litteraturvidenskabelig tilgang kan yderligere bidrage til en uddybet forståelse af fortællingernes (og legekulturens) æstetiske former og disses betydningsaspekt. På tilsvarende vis kan udvikles en forståelse af den situationelle konteksts karakter af en ligeledes æstetisk formet »tekst«, fiktion. Sagt på en anden måde muliggøres der analyser af en række æstetiske mellemregninger i »oversættelsen« (fortolkningen) af »teksterne« i forhold til den antropologiske synsmåde, som i mindre grad har udviklet metodiske redskaber på dette felt. I dette ligger et af mit projekts originale bidrag til udforskningen af disse kulturfænomener. (I øvrigt henvises til vedlagte artikel: »Fortællerrollen i børns fortællinger«, der ligesom flere af mine tidligere arbejder rummer skitser, forarbejder, til sådanne analyser og forståelser).

Projektets tredie trin er en sammenfatning af resultaterne fra stofbearbejdelsen med henblik på en generel karakteristik og bestemmelse af fortællingernes og legekulturens væsenstræk. Det indgår i udviklingen af et bredere teoretisk grundlag for forståelsen af legekulturen og dens status som element i børns liv og samfundsmæssige situation. Til brug herfor udvikles en teoretisk forståelsesramme. Dimensionerne i denne har for det første retning mod at

perspektivere forståelsen af legekulturen i den sociale strukturs kontekst. En forståelsesmodel udvikles hertil. For det andet relateres forståelsen til kulturhistoriske sammenhænge omkring legekulturen, herunder almuekulturen, der kan betragtes som en »lege«kultur (legekulturen er en »analfabetkultur« på linie med andre orale kulturformer). Huizingas, Caillois, Sutton-Smiths og de nævnte folkloristers arbejder på dette felt er den primære baggrund.

Et andet relationsfelt er den moderne børnekulturinstitution. Legekulturen bestemmes i forhold hertil. Specielt er den nyere underholdnings- og markedskultur interessant her, fordi den, udenom opdragelsesinstitutionerne, indgår i et vekselvirkningsforhold til legekulturen, hvor dens produkter i stort omfang anvendes som råstof, ligesom legekulturen i receptionen virker tilbage på medieprodukterne (bl.a. Margareta Rönnebergs arbejder, fx *Skitkul* 1989, anvendes her. En stor del af mit tidligere arbejde omhandler disse kulturformer (specielt børnelitteratur), jvf. prod.fort. I).

Endelig udvikles en referenceprofil til de fremherskende legeteorier i dette århundrede med udgangspunkt i Piaget, Vygotsky og Freuds lege-analyser og -teorier. Et redskab i relateringen af projektets forståelser hertil er bl.a. Gregory Batesons *Theory of play*, B. Sutton-Smiths arbejder og Cook-Gumperz/Cosaro (se n.f.). Disse er derudover centralt grundlag for projektets teoretiske dimensioner i øvrigt.

Tidsplan

3 mdr.: *Mindre feltarbejde, yngre børn (3-6-årige) til supplerende af tidligere indsamlet stof, bearbejdelse i database og analyse af dette og »ældre« stof. Her foreligger allerede et større materiale i bearbejdet form på database, men der kræves supplement, især i forbindelse med rollelege. Samarbejde med videnskabelig medhjælp, 3 mdr.*

6 mdr.: *Analysen og teoriudvikling i forbindelse med den del af afhandlingen, som omhandler mindre børns fortællinger og rollelege.*

3 mdr.: *Feltarbejde i to skoleklasser med henblik på materialeindsamling af forskellige typer fortællinger og disses situationelle kontekst. Desuden suppleres med (ikke-formaliserede) interviews. Også her foreligger en del stof. Bearbejdelse er ligeledes foretaget, men her kræves et mere omfattende feltarbejde.*

Udskrift og bearbejdelse af materialet i database i samarbejde med medhjælp, 3 mdr.

3 mdr.: *Analysen af ovennævnte stof. Udvikling af bl.a. situations-, genre- og »form«-karakteristikker. Analyser af fantasi-, fiktions- og symboliseringsformer og disses betydningsaspekter.*

9 mdr.: *Færdiggørelse af analyserne, herunder komparativ sammenfatning af de to alderstyper. Sammenfattende teoriudvikling, generalisering af resultaterne og færdiggørelse af afhandling.*

Angående baggrund

Med hensyn til belysning af mine kvalifikationer, henviser jeg til vedlagte bilag (lektorbedømmelse, indstillinger til lektor- og adjunktstilling samt til begrundelse for pristildeling).

Jeg har arbejdet med projektområdet (jævnside med børnelitteratur) siden 70'erne, både som forsknings- og som undervisningsemne, mere intensivt i de senere år. Dele af dette arbejde er fremlagt i forskellige artikler (jvf. prod.fort.), ved konferencer her i landet og i Skandinavien, og er desuden omsat i forskellig formidlingsvirksomhed. Mit arbejde har haft indvirkning både på forskning og undervisning inden for området, også dokumenterbart i Norge. Et nordisk netværk er under udvikling. For øjeblikket deltager jeg i en gruppe, som i samarbejde med Etno-folkloristisk institut, Bergen, tilrettelægger en nordisk konference om børns kultur i Norge november 1991.

Endvidere er dels en bog om børns mundtlige udtryksformer og dels en mindre afhandling om rolleleg under udarbejdelse og kan ligesom flere af mine tidligere artikler betragtes som forarbejder til det her omhandlede projekt

Relationer til anden forskning på området

Der er i de senere år sket en relativ opblomstring af den kulturorienterede børneforskning både i Skandinavien og i andre vesteuropæiske lande, mens området i Danmark fortsat er uopdyrket og stort set uden ressourcer. Jeg henviser for en uddybning heraf til den rapport, Center for Børne- og Ungdomskulturstudier har udsendt, og som rådets medlemmer har fået et eksemplar af (Carsten Jessen, m.fl.: *Forskning, uddannelse, børne- og ungdomskultur*, 1990).

Internationale relationer på området behøver udviklingsmuligheder, hvilket projektet kunne medvirke til. Et internationalt netværk, der bl.a. inddrager de andre nordiske lande, er under udvikling på

området. Vi kan her i landet hurtigt være hægtet helt af.

Mit projekt forbinder sig med en nyorientering i dele af den psykologiske, sociologiske og etnografiske børneforskning, som har markeret sig i 80'erne. Man ser et kritisk opbrud dels fra kvantitative, dels fra specialiserede tese- og teoristyrede undersøgelser (dvs. fra traditionelle sociologiske og udviklingspsykologiske studier) til fordel for etnografiske fænomen- og kontekstorienterede undersøgelser som grundlag for tese- og teoriudvikling. Her er tale om en anden måde at konstituere genstanden for forskningen, hvilket også betyder en oparbejdelse af stoflighed og empiri som grundlag, idet man har meget lidt viden om og beskrivelse af, hvad børn faktisk gør og siger i deres sociokulturelle netværk og i deres interaktioner med voksne, hvorimod det ikke skorter på undersøgelser af, hvad børn i faseopdelt specifitet »mangler«.

En klar tendens i dette opbrud er en orientering mod et kulturbestemt paradigme som forståelsesramme og mod en reformulering af grundlæggende størrelser som barndomsbegreb og udviklingsbegreb.

Mere direkte tilknytningspunkter er der i folkloristen Brian Sutton-Smith's arbejder. Disse er centrale, ikke blot hvad angår børnefolklore, men også hvad angår udvikling af teori og metodiske analyseredskaber for børns sproglige udtryksformer i det hele taget. Han markerer en klar kritisk position i forhold til »udviklingskonstruktionen« (Se hertil hans bog *Childs Play*).

Også en række nordiske forskere har beskæftiget sig med børnefolklore og er samtidig eksponenter for en orientering mod folklorens kontekstuelle og æstetiske

aspekter. Fx Bengt av Klintberg, L. Honko, Bengt Holbek, Åse Enerstvedt. I denne sammenhæng bliver det indlysende, at et arbejde med børnedimensionen kan bidrage til udviklingen også af fagområdet i almindelighed, bl.a. fordi man i børnehøjde har en livskraftig, oral baseret kultursammenhæng i moderne regi. Herved kastes lys også på »voksendommens« kulturelle situation. Projektet vil her kunne bidrage til udviklingen af forståelsen af orale former for digtning i almindelighed og til udviklingen af teori om fortælling og fiktion i særdeleshed.

Generelt er børnedimensionen stort set fraværende i de forskellige fagområder. En af projektets muligheder er at yde et bidrag til opdyrkningen heraf, specielt når det gælder litteraturvidenskab, folklore og etnografi, men også mere generelt i udvikling af kulturbegreb og barndomsbegreb (se artiklen »Projekt afvikling« og i øvrigt kan angående området situation henvises til Charlotte Bøgh, Kjeld Parkvig (ed.) *Børne- og ungdomsforskning*, 1989, og til Det Tværministerielle Børneudvalgs rapport: *Oplæg om dansk børne- og ungdomsforskning*, 1990).

Et anvendelsesområde af en anden art har manifesteret sig markant i de senere år i den interesse, aktiviteter ved Center for Børne- og Ungdomskulturstudier har mødt, dels fra pædagogisk hold i bred forstand (seminarier, skoler, bibliotekarer, m.fl.), dels fra kulturproducenter og kulturinstitutioner. Det er ikke mindst vores arbejde med legekulturens udtryksformer, der har vakt interesse. Igen henvises for uddybning til ovennævnte rapport. Der er således en række forskningsmæssige, uddannelsesmæssige og kulturelle anvendelsesaspekter i projektet.